

Nálezové súbory z germánskych sídlisk na juhozápadnom Slovensku s prítomnosťou mincí z druhej polovice 3. storočia

NÁLEZOVÉ SÚBORY Z GERMÁNSKÝCH SÍDLISK NA JUHOZÁPADNOM SLOVENSKU S PRÍTOMNOSŤOU RÍMSKÝCH MINCÍ Z DRUHEJ POLOVICE 3. STOROČIA

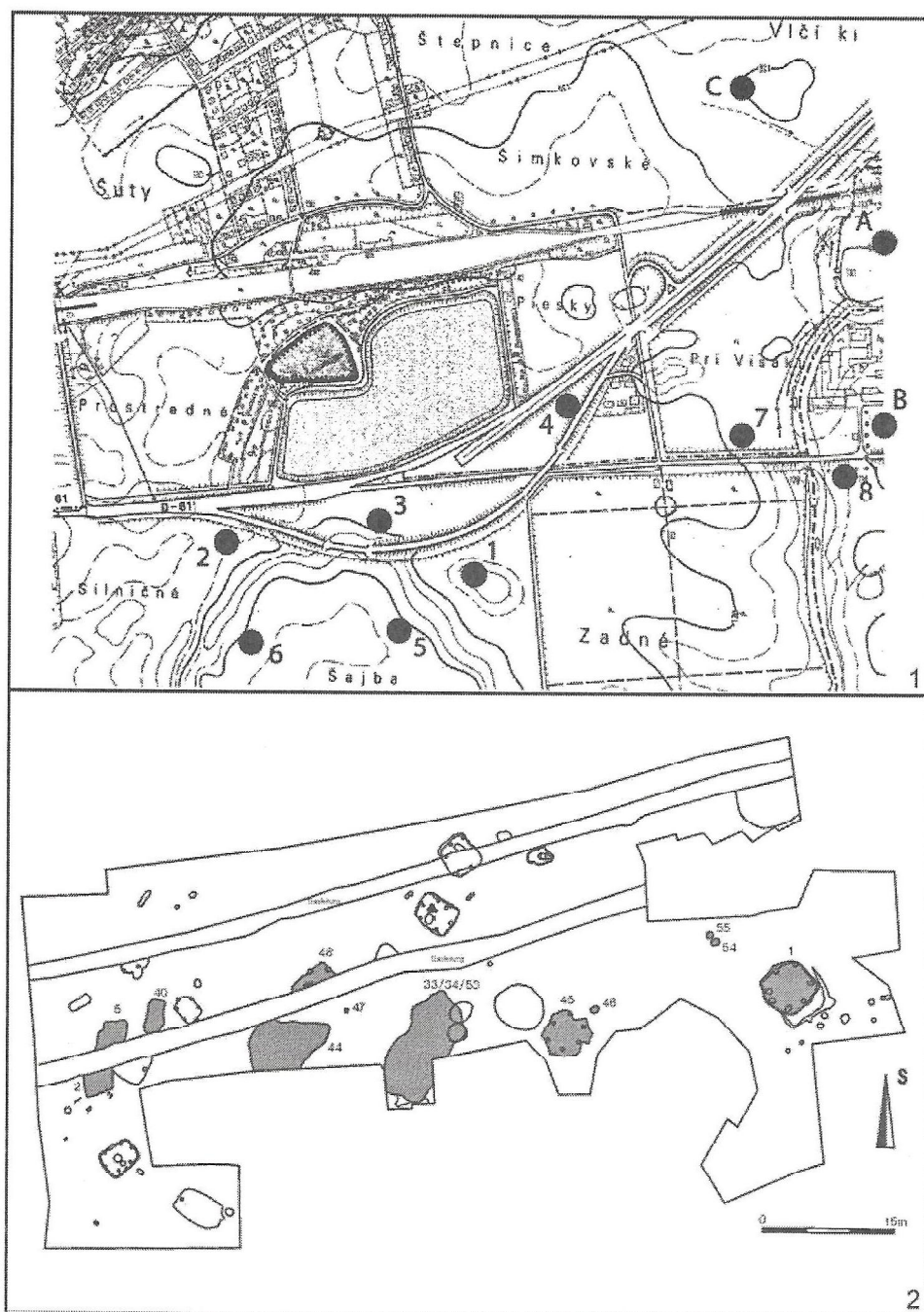
BRATISLAVA-TRNÁVKA, „ZADNÉ“, OBJEKT 44

VLADIMÍR VARSÍK

Charakteristika náleziska a jeho výskum

Lokalita „Zadné“ je súčasťou aglomerácie väčších a menších germánskych sídlisk, rozkladajúcich sa na východnom okraji Bratislavy, na katastrálnom území mestských častí Trnávka, Vajnory a obce Ivanka pri Dunaji. Jednotlivé sídliská boli zisťované počas výstavby diaľnice D-61 v rokoch 1996 – 2000. Na niektorých z nich sa uskutočnili záchranné výskumy, iné sú známe len na základe povrchových nálezov (Varsík 2003, 156–159). Osídlený mikroregión je z juhu ohraničený tokom Malého Dunaja. Vo vzdialenosti asi 5 km na severovýchod sa rozkladá Šúr, dnes prírodná rezervácia. Táto močaristá depresia tvorila kedysi rozsiahlejšie jazero s početnými slatinami. Rovinatá krajina je dnes zbrázdnená meandrovitými depresiami – zaniknutými ramenami riečneho systému Malého Dunaja a jeho prítokov Čiernej a Bielej vody. Obojstranne jedného takéhoto ramena sa reťazovite tiahli kvádske osady (obr. 1: 1). Vzdušnou čiarou je toto územie vzdialené len 8 km od hlavného toku Dunaja a najbližším panónskym kastelom je Gerulata.

Sídlisko v polohe „Zadné“ (obr. 1: 1,1) predstavuje osídlenie s dvoma fázami oddelenými zreteľným hiátom. Naše poznatky sa však opierajú len o čiastočný odkryv (2 937 m²) podstatne väčšej osady. Staršia fáza vyplňa takmer celé 2. storočie a jej záver spadá do obdobia markomanských vojen (Varsík 2002a). Dôležitým príspevkom pre takéto datovanie je aj malý depot 13 rímskych denárov s najmladšou razbou Marca Aurelia z roku 170. Aj keď sa tento hromadný nález našiel v sekundárnej polohe, zapadá dobre do nálezového spektra staršej fázy osady „Zadné“ z 2. storočia (Varsík 2002b, 43–45). Po neosídlenom hiáte sa život na naše sídlisko vracia až v druhej polovici alebo v poslednej tretine 3. storočia a pretrváva až do druhej polovice 4. storočia (stupne C2-C3 – obr. 1: 2). Je pozoruhodné, že práve chýbajúci horizont zo sklonku 2. a prvej polovice 3. storočia (stupeň C1) je doložený na neďalekom nálezisku „Silničné“ (obr. 1: 1,2). Nálezový celok z objektu 44, ktorý je predmetom pojednania tohto príspevku patrí do mladšej fázy osídlenia na „Zadnom“.

Obr. 1 1: Sídľisková aglomerácia z doby rímskej v priestore Bratislavy-Trnávky a Bratislavy-Vajnor. Nálezisko „Zadné“ je na mape označené číslom 1
 2: Bratislava-Trnávka, Zadné, odkrytá časť sídliska. Zvýraznené a očíslované sú objekty z mladšej fázy osídlenia (chronologické stupne C2–C3)

Objekt 44

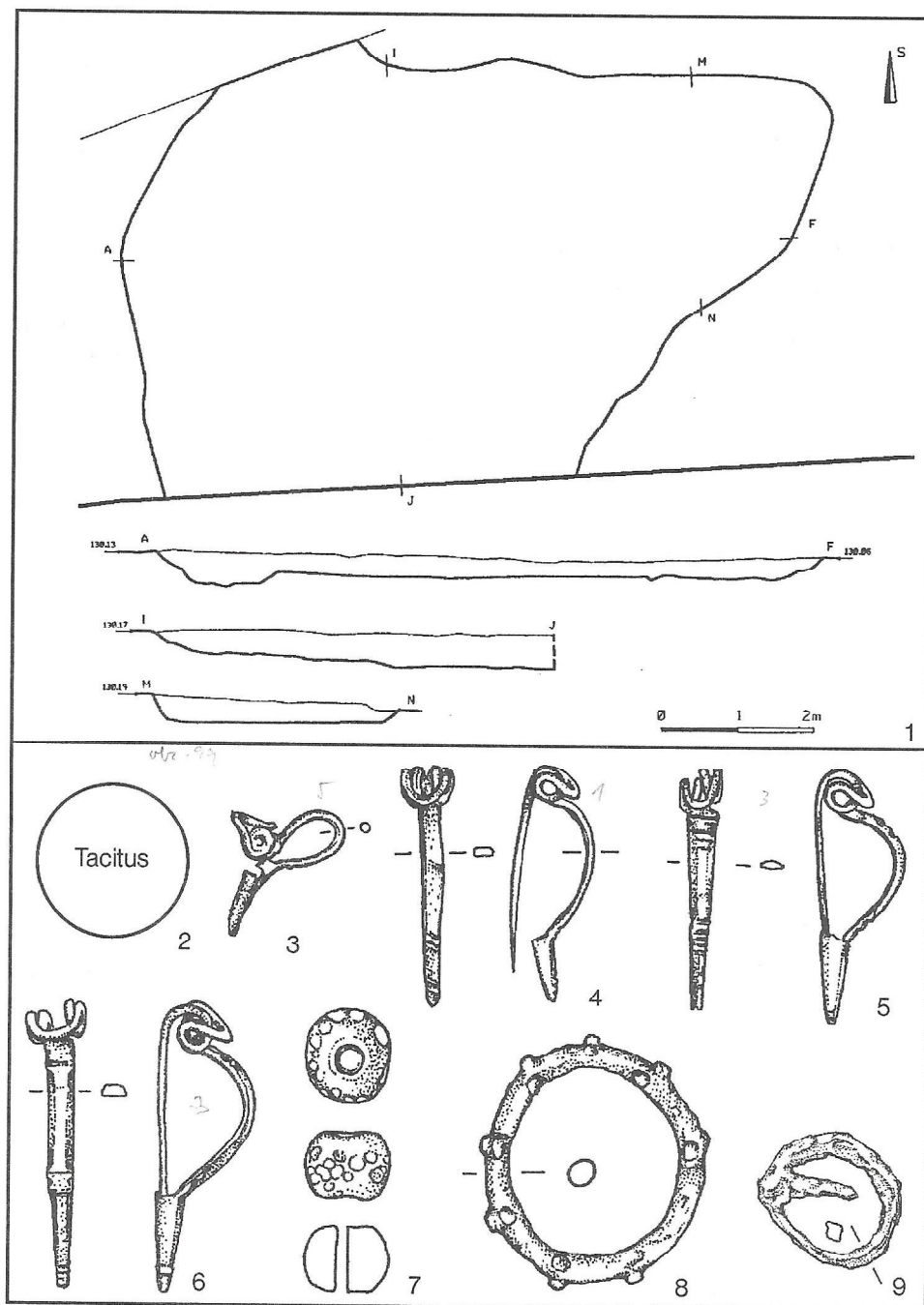
Objekt 44 (obr. 2: 1) predstavuje plošne rozsiahlu ale len mierne zahĺbenú jamu nepravidelného tvaru, ktorá južným smerom čiastočne zachádzala mimo skúmanú plochu (rozmery 860 x 540 cm, hĺbka 30–48 cm od úrovne zistenia). Dno bolo takmer rovné, len miestami nepravidelné a výplň tvorila homogénna tvrdá sivohnedá hlina, jednotná v celom objekte, s prímiesou drobného štrku a nepatrných úlomkov mazanice. S početným obsahom drobných nálezov a keramiky bol objekt 44 najbohatším v rámci mladšej fázy lokality „Zadné“. Jeho interpretácia je však problematická. Podobné štruktúry sa v areáli pravých sídlisk niekedy interpretujú ako exploatačné jamy.

Minca a ďalšie drobné nálezy

Mincu z výplne objektu 44 určila E. Kolníková ako razbu Tacita (Hunka – Kolníková 2001, 91),¹ cisára, ktorý vládol len niekoľko mesiacov na prelome rokov 275 a 276. Objekt obsahoval však aj ďalšie drobné nálezy, z ktorých niektoré prispievajú k bližšiemu datovaniu celého nálezového súboru. Na tomto mieste uvedieme len najdôležitejšie z nich.

Predovšetkým to je štvorica bronzových spôn s pevných zachycovačom skupiny Alm-gren VI,2 (obr. 2: 3–6). Aj keď sa rozmermi a v detailoch tvarovania lúčika a nôžky mierne odchyľujú, všetky patria k jednému typu s hrotitou nôžkou, ktorý je v mladšej dobe rímskej obzvlášť charakteristický pre svébsku oblasť severne od stredného Dunaja. S problematikou ich datovania sa zaoberali viacerí autori. V poslednej dobe sa ustálil názor o ich objavení sa už v dobe pred polovicou 3. storočia a pretrvávaní až po prvú polovicu 4. storočia (Kolník 1965, 214, 216; Tejral 1975, 13–14; Schulze 1977, 47, 73–74, 75; Godłowski 1992, 36–37, 42; Tejral 1998, 394). Ide teda o pomerne trvácny šperk používaný v dlhom časovom úseku až jedného storočia. Oveľa zriedkavejšie sa vyskytujúcim nálezom je bronzový kruh s trojicami plastických uzlíkov (obr. 2: 8). Táto pôvodne laténska forma náramku (vzhľadom na malý priemer len 4,7 cm, bola funkcia kruhu z Trnávky zrejme iná – napríklad závesok alebo spínadlo opasku) sa opätovne objavuje v mladšej až neskorej dobe rímskej. Do stupňa C2 možno datovať bohatý kostrový hrob z Görldorfu (Leube 1975, 27, 91, Taf. 17: 13–17) a mincou Saloniny, manželky cisára Galliena (253 – 268), bol sprevádzaný podobný kruh v sarmatskom hrobe 9 v Gombosi (Párducz 1950, 166, Taf. CXVII: 8–9). Kruhy s uzlíkmi sa však dožívajú až počiatkov doby sťahovania národov (Tejral 1986, 197 Anm. 101, 203, 206, Abb. 6: 4, 10: 9, 11: 15). Okrem Trnávky pochádza zo Slovenska ešte jeden takýto kruh z hrobu 47 v Očkove (Kolník 1956, 252, obr. 5: 3). Valcovitá perla z tmavomodrého skla, zdobená žltými a belasými škvrnami patrí zhruba k typu Tempelmann – Mączyńska XX, 198 (obr. 2: 7). Aj keď sú známe príklady včasnejšieho výskytu, typ bol obľúbený najmä v neskorej dobe rímskej (Tempelmann – Mączyńska 1985, 47–48).

Okrem fragmentov kincov a niekoľkých nožíkov upútavajú pozornosť medzi nálezmi zo železa dva kľúče (obr. 3: 10–11). Jeden z nich mal ukončenie rúčky stočené do očka, z ktorého visia ešte zvyšky retiazky s osmičkovitými článkami. Oba naše kľúče patria ku kotvovitému typu D podľa tricedenia A. Kokowskeho, s datovaním do mladšej doby rímskej až sťahovania národov (Kokowski 1997, 14, 27, Abb. 18D). V objekte 44 sa našiel aj jeden celý (obr. 3: 18) a niekoľko platničiek (napríklad obr. 3: 13) z ďalšieho trojvrstvého hrebeňa s oblúkovitým držadlom typu Thomas I, ktorý sa vyskytuje počas celého dlhého úseku mladšej doby rímskej (Thomas 1960, 85–92). Platí to aj pre oblasť v severopanónskom predpolí. K. Godłowski poukázal na výskyt trojvrstvových hrebeňov spolu so sponami

Obr. 2 Bratislava-Trnávka, Zadné, objekt 44. 1 pôdorys a profily objektu 44; 2-6, 8 bronz; 7 sklo; 9 železo. Mierka: 3-8 = 2:3; 9 = 1:2

vyvinutého stupňa B2 v niektorých žiarových hroboch na juhozápadnom Slovensku (Godłowski 1992, 36). Na druhej strane nálezový inventár polozemnice 125/92 v Bratislave-Dúbravke dokladá nielen používanie hrebeňov Thomas typ I až po koniec doby rímskej, ale aj časové stretanie všetkých troch typov trojvrstvových hrebeňov (Thomas typ I, II, III; Elsček 2004, 240, Abb. 8: 3–5).

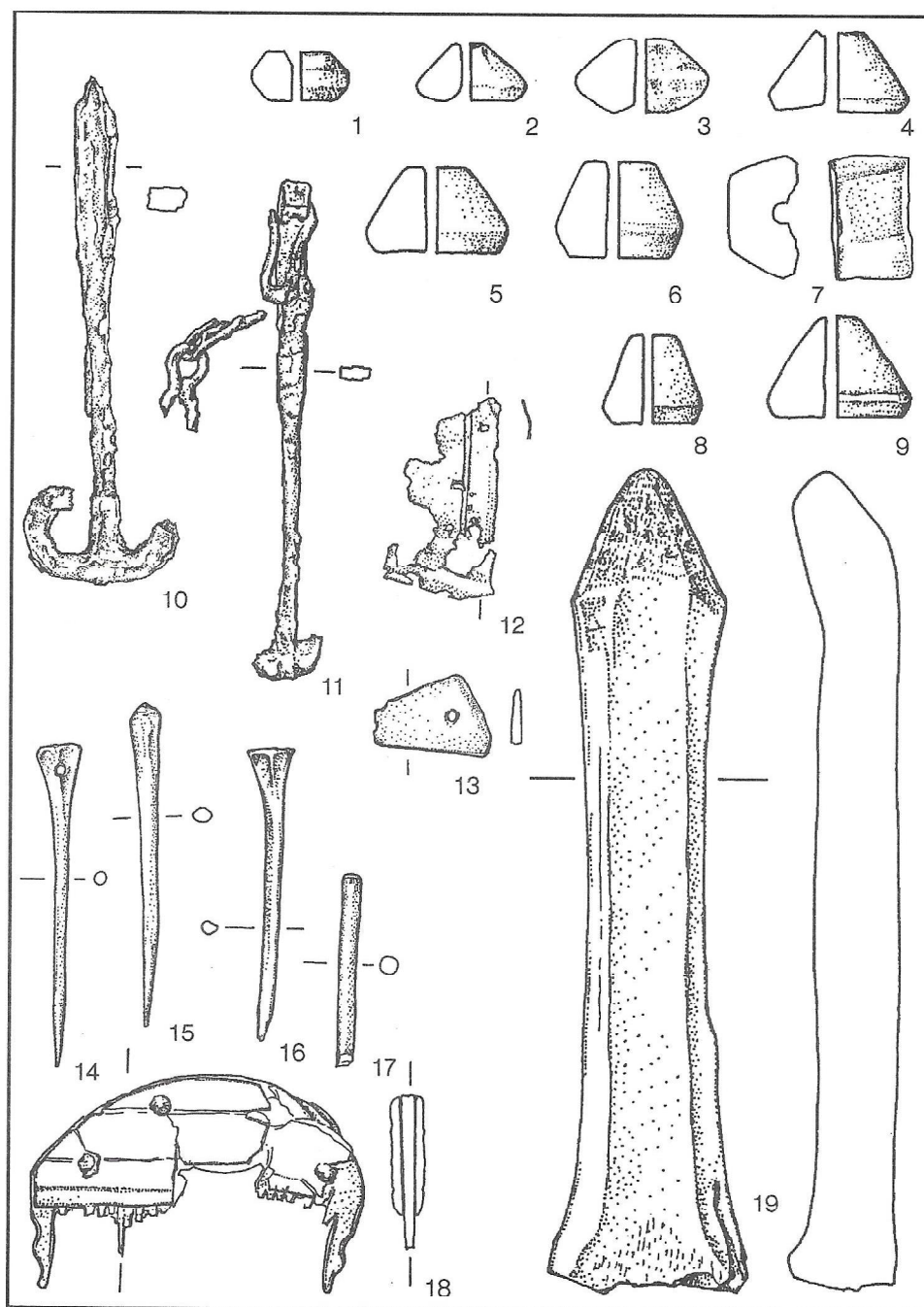
Z ostatných nálezov len heslovite spomeňme fragment tenkého pravouhlého plechového kovania s dvoma obvodovými ryhami (obr. 3: 12; zo skrinky ?), oválnu železnú pracku (obr. 2: 9), skupinu štyroch kostených šidiel (obr. 3: 14–17; v poslednom prípade môže ísť aj o ozdobnú ihlicu), troch kužeľovitých hlinených závaží a celú sadu až desiatich hlinených praslenov (obr. 3: 1–9), úlomok žrnova a ďalšie predmety.

Komentár ku keramickému súboru

Výplň objektu 44 v Bratislave-Trnávke obsahovala spolu 2 695 keramických úlomkov, z ktorých 2 533 patrilo domácej kvádskej produkcii a 162 zlomkov importovaným nádobám. Podiel importu teda dosahoval len 6 % úlomkov (v priemere v rámci všetkých objektov mladšej fázy náleziska „Zadné“ to bolo 8 %).

Vzhľadom na osídlenie lokality aj v staršom období 2. storočia sa do výplne objektu dostali ako intrúzia aj staršie keramické fragmenty. Medzi importovanou keramikou patria medzi ne tri úlomky terry sigillaty a pravdepodobne aj niektoré z džbánov, vyrobené z hlíny tehlovej farby (obr. 4: 5–7). Dva typologicky neurčiteľné úlomky tehlovej farby boli glazované a patria najskôr na koniec 3. storočia alebo neskôr. Tri fragmenty sivých prstencových misiek (obr. 4: 2–4) mali tmavosivý až čierny povrch. Patria k nižšiemu plytšiemu variantu s výrazne zalomeným telom pri spodnom prstenci. V Carnunte ich poznáme z nálezových komplexov druhej polovice 3. až 4. storočia (napríklad Gassner – Jilek 1999, 57, 62, Abb. 7: druhý rad zospodu vľavo; Grünwald 1979, 59, Taf. 52: 9–11). Sivý pohár s prehýbanými stenami a drsným povrchom (obr. 4: 1) možno porovnávať s typom 20.1 podľa triedenia B. Petznek. Typ sa síce začal vyrábať už po polovici 2. storočia, ale vyskytuje sa aj v celom 3. až 4. storočí (Petznek 1998, 254–255). Do kategórie sivej keramiky s drsným povrchom patrí aj fragment, pravdepodobne džbána s plochým okrajom (obr. 4: 13), ktorý paralelu nachádza napríklad medzi keramikou z neskoroorantických vrstiev druhej polovice 4. storočia v panónskom kasteli Dunabogdány/Cirpi (Ottományi 1999, 355, Pl. X: 3).

Domáca kvádska keramika pozostávala z nádob vyrobených na kruhu a v ruke, pričom druhá skupina jednoznačne prevažuje v pomere 56 : 2 477 úlomkom. Tovar vytočený na kruhu predstavuje v objekte 44 len 2,26 % celého objemu germánskej keramiky. Tvarovo ide žiaľ o napospol nerekonštruovateľné tvary, úlomky pravdepodobne z hlbších alebo plytších mís, ktorých telo bolo horizontálne členené plastickými lištami, žliabkami a pokryté pásmi hrebeňovaných vlnoviek (obr. 4: 8–11). Stopy (dodatočného ?) obtáčania na kruhu sú badateľné aj na jednom hrnci so zhrubnutým okrajom (obr. 4: 12). Už dávnejšie sa ustálil názor, že domáca keramika vyrobená na kruhu, niekedy nazývaná aj „sivá keramika na kruhu“ alebo na Morave „keramika jiríkovičského typu“, sa v oblasti severne od stredného Dunaja začína vyskytovať až od stupňa C2 mladšej doby rímskej (Peškař 1988, 128–130; Tejral 1985, 112, 114, 118). V tomto smere sa ukazuje ako dôležitá aj nálezová situácia na viacerých veľkých preskúmaných sídliskách na juhozápadnom Slovensku (napríklad Branč alebo Veľký Meder), kde sa germánsky tovar na kruhu nevyskytol v početných polozemniciach datovaných severovskou terrou sigillatou do

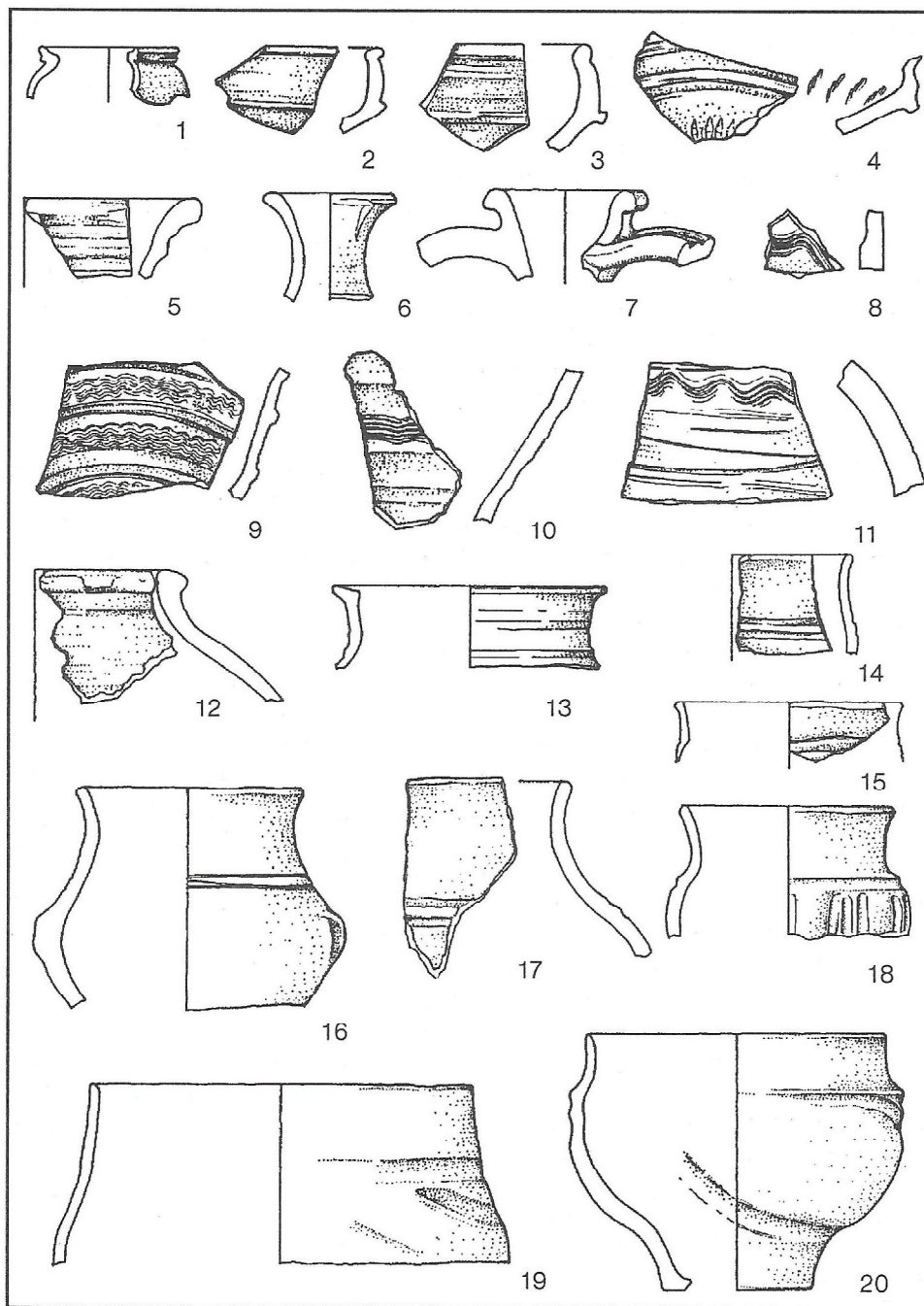
Obr. 3 Bratislava-Trnávka, „Zadné“, objekt 44. 1–9 hlina; 10–11 železo; 12 bronz; 13–19 kosť.
Mierka: všetko 1:2

stupňa C1.² Inými slovami povedané, zdá sa, že skupina objektov s prítomnosťou terra sigillata a skupina objektov s germánskou keramikou na kruhu reprezentujú dva navzájom sa striedajúce horizonty mladšej doby rímskej. Hlavné produkčné obdobie domáceho riadu na kruhu však predstavuje až nasledujúce 4. storočie. Aj činnosť jednej z najznámejších dielní na tento druh hrnčiarskeho tovaru na Morave v Jířkoviciach spadá zrejme do druhej polovice 4. storočia (Tejral 1999, 225).³

Kvádsku keramikou formovanú v ruke možno rozdeliť do dvoch podskupín: stolový (obr. 4: 14–20, 5: 1–11) a kuchynský riad (obr. 5: 12–17, 6: 1–9). Vzhľadom na značnú fragmentárnosť nálezového materiálu bola ako kritérium pre toto rozdelenie uprednostnená úprava povrchu nádob pred tvarovými rekonštrukciami. Za stolový riad sa pokladajú fragmenty s upravovaným povrchom (leštenie, tuhovanie), na kuchynských nádobách je povrch neupravovaný (drsňý) alebo len hladený. Pomer fragmentov po takomto rozdelení dosahuje hodnotu zhruba 1 : 2,5 (682 : 1 795 úlomkov) v prospech hrubšej kuchynskej keramiky.

Ku stolovému riadu patrili šálky a misky na pitie, plytké misy, ale aj hlbšie terinovitité alebo vázovité tvary. Medzi šálkami pozornosť upútava skupina nádobiek menších rozmerov a s plastickou výzdobou žliabkov, brázd a zvislých výčnelkov (obr. 4: 15–16, 18, 20). Podľa jedného rekonštruovateľného exempláru (obr. 4: 20) možno u nich predpokladať vytvorenie nôžky. Ako analógiu, aj keď s celkom odlišnou funkciou a podstatne väčších rozmerov, možno uviesť urnu z hrobu 22 v Ivanke pri Dunaji, ktorá bola sprevádzaná sponou s hrotitou nôžkou (Kraskovská 1965, tab. IV: 21), teda tým istým typom spínadla aké poznáme z objektu 44. Aj ďalšie urny z tejto nekropoly, ktoré neobsahovali bližšie datovateľné sprievodné nálezy, možno uviesť ako tvarové paralely (napríklad z hrobov 4, 23 a II – Kraskovská 1965, tab. I: 9, IV: 24, V: 5). Pripomeňme, že pohrebisko v Ivanke pri Dunaji je od nášho sídliska vzdušnou čiarou vzdialené len 4 až 5 km. Ornamentika šálok z Trnávky taktiež zodpovedá duchu mladšej doby rímskej. Napríklad motív do seba zapadajúcich a rytím vyplnených trojuholníkov (obr. 5: 3) je na nádobách v hrobe 30 v Bešeňove (Kolník 1961, 227, Tab. V: 30d3) a v hrobe 191 v Očkove (Kolník 1965, obr. 8: 11) sprevádzaný sponami z 3. alebo prvej polovice 4. storočia. Do záverečnej fázy stupňa C1 alebo skôr až do stupňa C2 patrí keramický komplex zo sídliskovej jamy v Červeníku (Kolník 1963, obr. 2: 5) obsahujúci aj strieborný nákrčník s hruškovitým uzáverom (Kolník 1963, obr. 2: 8). Motív zvislých brázd na ďalšom poháriku z Trnávky (obr. 4: 18) býva zas neraz kombinovaný s plastickými vypnulínami (napríklad Dunajská Streda: Eisner 1933, Tab. LXXIII: 4; alebo Ivanka pri Dunaji: Kraskovská 1965, Tab. III: 1). Je to charakteristický prejav domáceho hrnčiarskeho štýlu, ktorý J. Tejral nazval podľa pohrebiska v Dolných Lovčiciach (Tejral 1975, 10–14) a ktorého vyvrcholenie spadá do doby okolo polovice 3. storočia. Z podobných tradícií vyrastá aj motív šikmých žliabkov (obr. 4: 19–20), ktorého výskyt možno sledovať na sídliskovej, ale aj funerálnej keramike až hlboko do 4. storočia (napríklad kostrový hrob Drösing: Pollak 1980, 21–22, Taf. 10: 10; k datovaniu tohto hrobu pozri aj: Tejral 1999, 219). Zvislé plastické výčnelky nanesené na výduť posledného pohára z Trnávky (obr. 4: 16) opäť nájdeme medzi ornamentikou urien z Ivanky pri Dunaji (hrob 26: Kraskovská 1965, obr. V: 1).

V kuchynskom riade z objektu 44 v Bratislave-Trnávke sú tvarovo zastúpené misy a hrnce. Len jeden hrubostenný okraj patril zrejme zásobnej nádobe (obr. 6: 6) a doložený je aj plytký tanier (obr. 5: 13). Medzi misami možno rozlíšiť dve formy. Jednoduché hlbšie alebo plytkšie misy s mierne zaobleným telom a dovnútra nakloneným okrajom (obr. 5: 12, 14) sa vyskytli aj medzi stolovou keramikou (obr. 5: 7–11). Pri absencii výzdoby nemožno

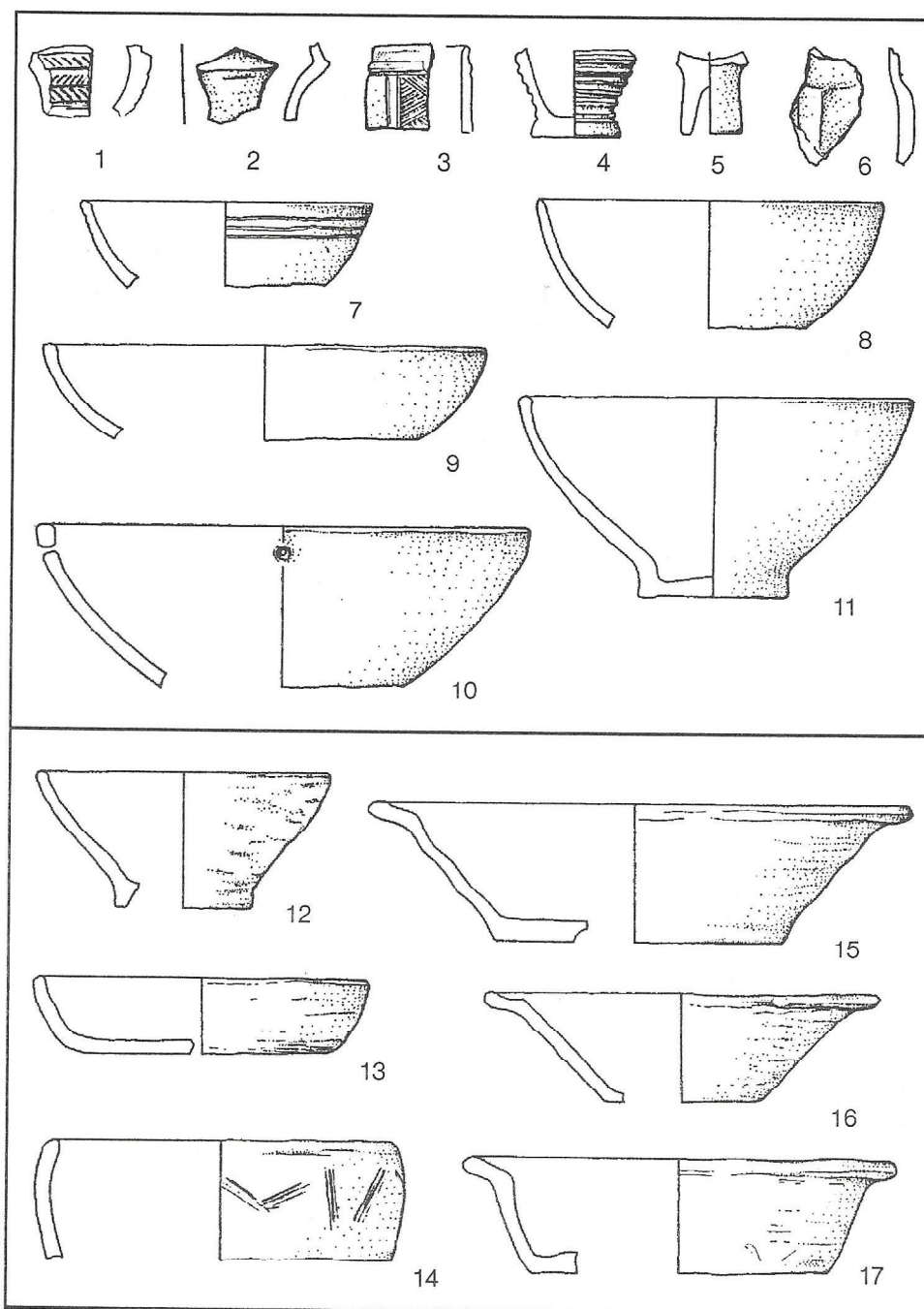

Obr. 4 Bratislava-Trnávka, Zadné, objekt 44. 1–20 keramika. Mierka: všetko 1:3

tento jednoduchý tvar v rámci doby rímskej datovať. Inak je to s kónickými misami so šikmo von odsadeným okrajom (obr. 5: 15–17). Najmä na susednej Morave sa pokladajú za charakteristického reprezentanta sídlisk z tzv. zlechovského horizontu, ktorý vyplňa časový úsek záveru doby rímskej a počiatkov doby sťahovania národov (stupeň C3/D1 – Tejral 1990, 20, Abb. 5: 5–7, 7: 2). Takéto chronologické postavenie plne potvrdzujú aj nálezové komplexy neskororímskeho náleziska v Bratislave-Dúbravke, ktoré patrí k najlepšie prekúmaným sídliskám tohto obdobia na Slovensku (Elschek 2004). Zdá sa však, že počiatky výskytu tohto tvaru misiek na území východne od Malých Karpát bude treba posunúť do skoršieho časového obdobia, pred polovicu 4. storočia, ak nie ešte skôr. Potvrdzuje to aj súbor nálezov z objektu 44 v Trnávke. Medzi hrncami (obr. 6: 1–5, 7–9) prevládajú vajcovité tvary, bikónické exempláre s viac či menej naznačeným lomom sú ojedinelé. Okraj hrncov býva niekedy pretláčaný prstom (obr. 6: 5). Výzdoba sa obmedzuje len na podhrdlie, kam bývajú dreveným alebo kosteným nástrojom nanesené klinovité vpichy (obr. 6: 1). Oveľa častejšie sa však na tomto mieste objavuje rad v rozostupoch vtlačných okrúhlych jamiek (obr. 6: 2, 4–5, 7–8). Tento výzdobný motív sa na hrncoch dožíva až samotného sklonku doby rímskej (napríklad Bratislava-Devín: Pieta-Plachá 1989, Abb. 10: 7). Pozoruhodné je, že prstovité alebo nechtovité vpichy, tak obľúbené v predchádzajúcom období, sa celkom vytratili a ich ojedinelý výskyt v objekte 44 je zrejme sekundárny (intrúzia).

Záver a datovanie

Chronologicky preukázané predmety v bohatom nálezovom súbore z objektu 44 v Bratislave-Trnávke predstavujú pomerne trvácne typy mladšej doby rímskej, čo sťažuje ich presnejšie datovanie. Napriek tomu viaceré z nich vykazujú tendenciu výskytu skôr v mladších úsekoch tohto časového obdobia, t. j. v druhej polovici, resp. v závere 3. storočia a v nasledujúcom 4. storočí. Platí to pre drobné nálezy (spony, bronzový kruh s plastickými uzlíkmi), ale aj pre keramiky (plytké prstencové misy so zalomeným telom, glazovaná keramika a germánsky tovar točený na kruhu). Medzi kvádkovými v ruke formovanými nádobami možno vycítiť dve tendencie. Prvá sa prejavuje na jemnejšom stolovom riade, zdobenom ornamentálnymi motívmi koreniacimi v starších tradíciách. Početná prítomnosť tejto keramiky odlišuje náš súbor od keramickej náplne tzv. zlechovského horizontu. Je to zjavné pri celkovom pohľade na hrnčiarsku produkciu z objektu 44 v Bratislave-Trnávke a pri jej porovnaní s inventárom polozemnic z málo vzdialeného neskororímskeho sídliska v Bratislave-Dúbravke (Elschek 2004, Abb. 2–9). Na druhej strane kuchynský riad, najmä hrnce a misy s horizontálne alebo šikmo odsadeným okrajom vyjadrujú tendenciu, ktorá ústi k tomuto nasledujúceho sídliskovému horizontu prelomu doby rímskej a doby sťahovania národov. Inventár z objektu 44 reprezentuje nálezovú náplň mladorímskych stupňov C2 a C3. Tacitova minca vyrazená medzi rokmi 275 – 276 predstavuje dátum *post quem*. Ťažko sa vyjadriť k otázke, kedy bol objekt 44 zasypaný a kedy definitívne zanikol. Nálezy dovoľujú uvažovať o celom rámci 4. storočia. Nemožno vylúčiť teda ani možnosť, že sa tak stalo až v jeho druhej polovici.

Obr. 5 Bratislava-Trnávka, „Zadné“, objekt 44. 1–17 keramika. Mierka: všetko 1:3

Katalóg nálezov

Z priestorových dôvodov sa v katalógu a na tabuľkách nachádza len výber nálezov. Kompletný katalóg nálezov bude zverejnený na inom mieste.

Obr. 2

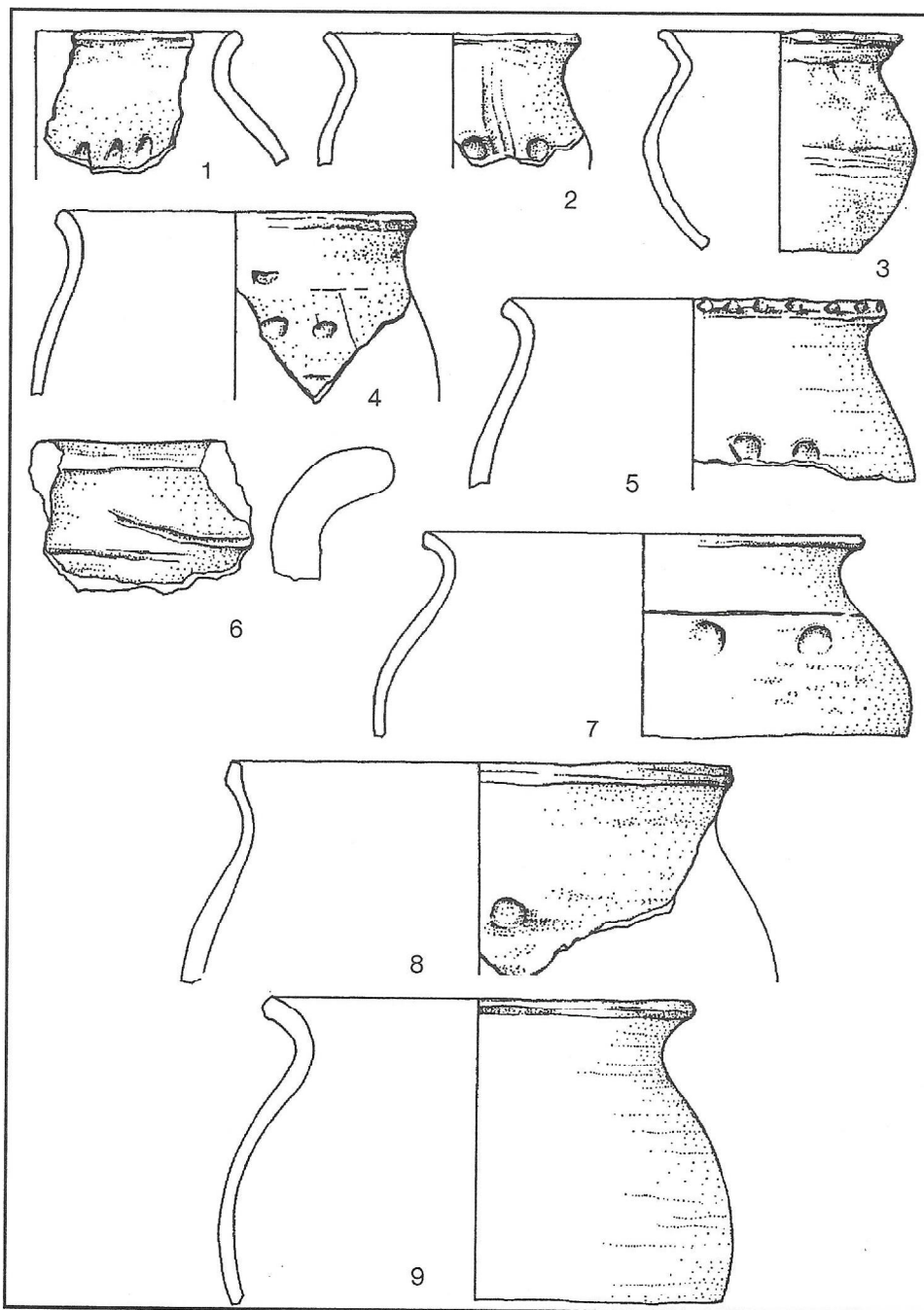
1. Objekt 44. Pôdorys a profily.
2. Minca, Tacitus, antoninianus (275 – 276), RIC?. Určenie: E. Kolníková.
3. Deformovaná bronzová jednodielna spona s hrotitou nôžkou. Špirála poškodená, drôtený lúčik okrúhleho prierezu oddelený od nôžky dvoma priečnymi zárezmi, strieškovite hranená nôžka ukončená zárezom naznačujúcim gombík, nízky trojuholníkový zachycovač, ihla chýba.
4. Bronzová jednodielna spona s hrotitou nôžkou. Špirála so štyrmi vinutiami a hornou tetivou, lúčik obdĺžnikového prierezu, od nôžky oddelený dvoma šikmými zárezmi, na ukončení pätky tri šikmé zárezy náznakovite oddeľujúce gombík, nízky trojuholníkový zachycovač, prehnutá ihla, dĺ. 4,7 cm.
5. Bronzová jednodielna spona s hrotitou nôžkou. Špirála so štyrmi vinutiami a hornou tetivou, v priereze nahor vyklenutý, pozdĺžne hranený lúčik, nad vinutím a na prechode k nôžke zdobený dvoma metópvitými článkami, strieškovite hranená nôžka začína štyrmi priečnymi zárezmi a ukončená je dvoma zárezmi náznakovite oddeľujúcimi gombík, nízky trojuholníkový zachycovač, ihla, dĺ. 5,1 cm.
6. Bronzová jednodielna spona s hrotitou nôžkou. Špirála so štyrmi vinutiami a hornou tetivou, v priereze nahor vyklenutý, pozdĺžne hranený lúčik, nad vinutím a na prechode k nôžke zdobený dvoma metópvitými článkami, pozdĺžne hranená nôžka ukončená tromi zárezmi náznakovite oddeľujúcimi gombík, nízky trojuholníkový zachycovač, ihla, dĺ. 5,8 cm.
7. Korálik v tvare sploštenej gule, tmavomodrá nepriehľadná sklovitá pasta, zdobený žltými a belasými sklovitými škvrnami v štýle millefiori, pr. 1,9 cm, v. 1,35 cm.
8. Bronzový oválny kruh zdobený trojicami plastických uzlíkov, max. pr. 4,7 cm.
9. Železná oválna pracka s tříňom, max. pr. 3,8 cm.

Obr. 3

1. Praslen hlinený, fragment, hnedý, jemná hlina hladký, horizontálne hranenie, rek. pr. 2,6 cm, v. 1,3 cm.
2. Kónický hlinený praslen, sivý, hlina s prímiesou tuhy, povrch hladký, max. pr. 3 cm, v. 1,6 cm.
3. Bikónický hlinený praslen, fragment, hnedočierny, jemná hlina hladký, rek. pr. 3,6 cm, v. 2. cm.
4. Kónický praslen, hlinený, sivý, hrubý hladký, pr. 3,8 cm, v. 2,2 cm.
5. Kónický praslen hlinený, hnedočierny, jemná hlina hladký, pr. 3,8 cm, v. 2,3 cm.
6. Bikónický praslen hlinený, sivočierny, jemná hlina hladký, pr. 3,5 cm, v. 2,6 cm.
– Diskovitý hlinený praslen, fragment, čierny, jemná hlina hladký.
7. Praslen (?) šesťuholníkový hlinený, fragment, čierny, jemná hlina hladký, v. 2,1 cm.
8. Kónický praslen hlinený, hnedočierny, jemná hlina hladký, pr. 2,7 cm, v. 2,4 cm.
9. Kónický praslen hlinený, čierny, jemná hlina leštený, pr. 3,8 cm, v. 2,7 cm.
10. Železný kľúč, dĺ. 13,6 cm.
11. Železný kľúč s uškom a zvyškom retiazky s tromi osmičkovitými článkami, dĺ. 13,3 cm.
12. Fragment bronzového obdĺžnikového plechu, popri okraji dve jemné ryhy, zach. v. 5,4 cm.
13. Vonkajšia platnička trojvrstvového hrebeňa s otvorom pre nit, fragment, zach. dĺ. 3,2 cm.
14. Kostené šidlo s okrúhlym otvorom, dĺ. 8,7 cm.
15. Kostené šidlo, dĺ. 8,7 cm.
16. Kostené šidlo, dĺ. 8,0 cm.
17. Kostená ihlica (?) s kyjovitou nezdobenou hlavou, fragment, zach. dĺ. 5,2 cm.
18. Kostný trojvrstvový hrebeň s držadlom v tvare kruhového segmentu, platničky spojené spolu šiestimi železnými nitmi, zuby vylámané, držadlo tesne nad zubmi zdobené dvoma ryhami, dĺ. 9,1 cm.
19. Kostená korčuľa, dĺ. 22 cm.

Obr. 4

1. FO, provinciálno-rímsky, pohár s prehýbanými stenami, sivý drsný, pr. o. 5,5 cm.

Obr. 6 Bratislava-Trnávka, „Zadné“, objekt 44. 1–9 keramika. Mierka: všetko 1:3

2. FO, provinciálno-rímsky, prstencová misa, sivá s hladkým čiernym povrchom.
3. FO, provinciálno-rímsky, prstencová misa, sivá s tmavosivým poťahom.
4. FO, provinciálno-rímsky, prstencová misa, sivá jemná s čiernym poťahom a obojstranným radielkom.
5. FO, provinciálno-rímsky, džbán s viacnásobne profilovaným okrajom, tehlový, obojstranné červené maľovanie, pr. o. 14 cm.
6. FO, provinciálno-rímsky, džbán s mierne zhrubnutým okrajom, tehlový, pr. o. 5 cm.
7. FO, provinciálno-rímsky, džbán s profilovaným okrajom a jedným zachovaným uchom, tehlový, pr. o. 6 cm.
8. FS, germánsky tovar na kruhu, hnedý, piesčitého materiálu, drsný povrch.
9. FS, germánsky tovar na kruhu, sivohnedá jemná hlina, zvonka čierny hladký povrch, plastické líšty a vlnovky.
10. FS, germánsky tovar na kruhu, jemný piesčitého materiálu, hnedý hladký povrch, horizontálne žlabkovanie a vlnovka.
11. FS, germánsky tovar na kruhu? jemná sivá hlina, sivý hladký povrch, vlnovka.
12. FO, germánsky tovar na kruhu? hrniec, hnedý, hrubý, hladký povrch, pr. o. 10 cm.
13. FO, provinciálno-rímsky, džbán? sivý drsný, pr. o. 11 cm.
14. FO, pohár/šálka, sivočierna, jemná hlina s tuhovaným povrchom, pr. o. 9,2 cm.
15. FO, pohár/šálka, hnedá, jemná hlina s hladkým povrchom, pr. o. 17,2 cm.
16. FO, FS, šálka, sivohnedá, hrubá hlina s lešteným povrchom, plastické nalepené pupčeky, pr. o. 8,8 cm.
17. FO, sivý, jemná hlina s hladkým povrchom.
18. FS, FO, šálka, hnedá, jemná hlina s hladkým povrchom, horizontálny žliabok, pod ním trojica a dvojice vertikálnych brázd, pr. o. 8,2 cm.
19. FO, hlboká misa/váza, sivohnedá, jemná hlina s hladkým povrchom, šikmé žliabkovanie, pr. o. 15,2 cm.
20. FO, FS, FD, šálka, čierna, jemná hlina s tuhovaným povrchom, šikmé žliabky, pr. o. 12 cm, pr. d. 6 cm, v. 10,4 cm.

Obr. 5

1. FS, sivý, jemná hlina s hladkým povrchom, trojica presekávaných líšt.
2. FS, ostro profilovaná nádoba, čierna, jemná hlina s tuhovaným povrchom.
3. FO, šálka/pohár, čierny, jemná hlina s tuhovaným povrchom, rytý motív vlčích zubov vedľa dvoch brázd.
4. FD, sivohnedý, jemná hlina s hladkým povrchom, plošné horizontálne brázd, pr. d. 3,4 cm.
5. FD, dutá nôžka, čierna, jemná hlina s tuhovaným povrchom.
6. FS, čierny, hrubá hlina s hladkým povrchom, facetovanie.
7. FO, misa, sivohnedá, jemná hlina s hladkým povrchom, pod okrajom trojica rýh, pr. o. 11,4 cm.
8. FO, misa so zatiahnutým okrajom, sivá, jemná hlina s tuhovaným povrchom, pr. o. 13,6 cm.
9. FO, misa, sivohnedá, jemná hlina s hladkým povrchom, pr. o. 17,2 cm.
10. FO, misa so zatiahnutým okrajom, sivá, jemná hlina s hladkým povrchom, prevrtnaný otvor, pr. o. 19 cm.
11. FO, FS, FD, misa so zatiahnutým okrajom, sivohnedá, hrubá hlina s tuhovaným okrajom, pr. o. 15,2 cm, pr. d. 6 cm, v. 8 cm.
12. FS, misa sivočierna, hrubá hlina s drsným povrchom, pr. o. 11,4 cm, pr. d. 5,4 cm, v. 5,6 cm.
13. FS, tanier, sivý, hrubá hlina s hladkým povrchom, pr. o. 13 cm, pr. d. 9,8 cm, v. 3 cm.
14. FO, misa so zatiahnutým okrajom, čierna, hrubá hlina s hladkým povrchom, rytá lomenica, pr. o. 13,4 cm.
15. FS, misa s odsadeným okrajom, sivohnedá, hrubá hlina s drsným povrchom, pr. o. 21,2 cm, pr. d. 11,6 cm, v. 5,6 cm.
16. FS, misa s odsadeným okrajom, sivohnedá, hrubá hlina s drsným povrchom, pr. o. 15,6 cm, pr. d. 6,2 cm, v. 4,4 cm.
17. FS, misa s odsadeným okrajom, hnedá, hrubá hlina s hladkým povrchom, pr. o. 17 cm, pr. d. 12 cm, v. 4,6 cm.

Obr. 6

1. FO, hrniec, čierny, hrubá hlina s hladkým povrchom, klinovité vpichy, pr. o. 15,6 cm.
2. FO, hrniec, sivohnedý, hrubá hlina s hladkým povrchom, jamky, pr. o. 9,8 cm.

3. FO, FS, hrnček s odsadeným okrajom, sivočierny, hrubá hlina s drsným povrchom, pr. o. 9 cm.
4. FO, hrniec, čierny, hrubá hlina s drsným povrchom, jamky, pr. o. 14 cm.
5. FO, hrniec, čierny, hrubá hlina s drsným povrchom, rad jamiek, prstovaný okraj, pr. o. 15 cm.
6. FO, zásobnica, sivá, hrubá hlina s drsným povrchom.
7. FO, hrniec, sivočierny, hrubá hlina s hladným povrchom, pod líniou rad jamiek, pr. o. 17,4 cm.
8. FO, hrniec, sivohnedý, hrubá hlina s hladným povrchom, jamka, pr. o. 20 cm.
9. FO, FS, hrniec, sivohnedý, hrubá hlina s hladným povrchom, pr. o. 16,8 cm.

POZNÁMKY

- ¹ Tacitova minca sa v tomto príspevku omylom ocitla medzi mincami z hromadného nálezu z objektu 5 (správne: Varsik 2002b, 44 č. 11).
- ² Jedinú výnimku zatiaľ predstavuje len obsah pozemnice 8/97 v Devínskej Novej Vsi, ktorý predbežne publikoval K. Elschek (1999, 36–37, obr. 15–16). Okrem dvoch železných spôn, severovskej terry sigillaty z Rheinzabernu tu bol prítomný aj fragment germánskej keramiky na kruhu.
- ³ Masový výskyt riadu na kruhu vo svébskej tradícii je až do 5. storočia doložený na významnom mocenskom centre sťahovania národov na rakúskom Oberleiserbergu (Pollak 1999, 208–210).

LITERATÚRA

- EISNER, J. 1933: Slovensko v pravěku. Práce Učené společnosti Šafaříkovy v Bratislavě 13. Bratislava.
- ELSCHEK, K. 1999: Tematický záchranný výskum v Bratislave-Devínskej Novej Vsi. AVANS 1997, Nitra, s. 36–38.
- ELSCHEK, K. 2004: Siedlungslandschaft des 4. Jhs. n. Chr. nördlich von Carnuntum im Lichte von systematischer Prospektion und Grabung. Štud. Zvesti AÚ SAV 36, s. 239–255.
- GASSNER, V. – JILEK, S. 1999: Carnuntum zur Zeit der Soldatenkaiser – eine Bestandaufnahme. In: Das mitteleuropäische Barbaricum und die Krise des römischen Weltreiches im 3. Jahrhundert. Hrsgb. J. Tejral. Spisy Arch. Ústavu ČSAV Brno 12. Brno, s. 51–70.
- GRÜNEWALD, M. 1979: Die Gefäßkeramik des Legionärlager von Carnuntum (Grabungen 1968 – 1974). RLÖ 29, Wien.
- GODŁOWSKI K. 1992: Die Chronologie der jüngeren und späten Kaiserzeit in den Gebieten südlich der Sudeten und Karpaten. In: Probleme der relativen und absoluten Chronologie ab Latènezeit bis zum Frühmittelalter. Kraków, s. 23–54.
- HUNKA, J. – KOLNÍKOVÁ, E. 2001: Prírastky mincí v Archeologickom ústave SAV v rokoch 1999 – 2000. AVANS 2000, s. 90–95.
- KOKOWSKI, A. 1997: Schlossbeschläge und Schlüssel im Barbaricum in der römischen Kaiserzeit und der frühen Völkerwanderungszeit. Klassifizierung, Verbreitung, Chronologie. Klasyfikacja za- bytków archeologicznych II, Lublin.
- KOLNÍK, T. 1956: Popolnicové pohrebisko z mladšej doby rímskej a počiatku doby sťahovania národov v Očkove pri Piešťanoch. Slov. Arch. 4, s. 233–306.
- KOLNÍK, T. 1961: Pohrebisko v Bečeňovc. (Príspevok k štúdiu doby rímskej na Slovensku). Slov. Arch. 9, s. 219–300.
- KOLNÍK, T. 1963: Sídliisko z mladšej doby rímskej v Červeníku. Štud. Zvesti AÚ SAV 11, s. 113–132.
- KOLNÍK, T. 1965: K typológii a chronológii niektorých spôn z mladšej doby rímskej na juhozápadnom Slovensku. Slov. Arch. 13, s. 187–219.
- KRASKOVSKÁ, L. 1965: Popolnicové pohrebisko v Ivanke pri Dunaji. Slov. Arch. 13, s. 163–182.
- LEUBE, A. 1975: Die römische Kaiserzeit im Oder-Spree-Gebiet. Berlin.
- OTTOMÁNYI, K. 1999: Late Roman Pottery in the Dunabogdány Camp. In: Pannonia and Beyond. Studies in Honour of László Barkóczy. Antaeus 24, Budapest, s. 333–373.
- PÁRDUCZ, M. 1950: Denkmäler der Sarmatenzeit Ungarns III. Acta Arch. Acad. Scien. Hungaricae 30, Budapest.
- PEŠKAŘ, I. 1988: Hrnčářské pece z doby římské na Moravě. Pam. Arch. 79, s. 106–168.

- PETZNEK, B. 1998: Römerzeitliche Gebrauchskeramik aus Carnuntum. Teil 1. Carnuntum Jahrbuch 1997, s. 167–323.
- PIETA, K. – PLACHÁ, V. 1989: Getreide – und Brotfunde aus der Völkerwanderungszeit in Devín. Slov. Arch. 36, s. 69–88.
- POLLAK, M. 1980: Die germanischen Bodenfunde des 1. bis 4. Jh. n. Chr. im nördlichen Niederösterreich. Wien.
- POLLAK, M. 1999: Die germanischen Funde vom Oberleiserberg (Niederösterreich). In: Th. Fischer – G. Precht – J. Tejral (Hrsgb.): Germanen beiderseits des spätantiken Limes. Spisy Archeologického Ústavu AV ČR Brno 14, Köln – Brno, s. 207–214.
- SCHULZE, M. 1977: Die spätkaiserzeitlichen Armbrustfibeln mit festem Nadelhalter (Gruppe Almgren VI, 2). Antiquitas 3, 19. Bonn.
- TEMPELMANN-MACZYŃSKA, M. 1985: Die Perlen der römischen Kaiserzeit und der frühen Phase der Völkerwanderungszeit im mitteleuropäischen Barbaricum. Römisch-Germanische Forschungen 43, Mainz am Rhein.
- TEJRAL, J. 1975: Die Probleme der späten römischen Kaiserzeit in Mähren. Studie Archeologického Ústavu ČSAV v Brně III/2. Praha.
- TEJRAL, J. 1985: Spätromische und Völkerwanderungszeitliche Drehscheibenkeramik in Mähren. Arch. Austriaca 69, Wien, s. 105–145.
- TEJRAL, J. 1986: Fremde Einflüsse und kulturelle Veränderungen nördlich der mittleren Donau zu Beginn der Völkerwanderungszeit. Arch. Baltica VII, Łódź, s. 175–238.
- TEJRAL, J. 1990: Archäologischer Beitrag zur Erkenntnis der völkerwanderungszeitlichen Ethnostrukturen nördlich der mittleren Donau. In: Typen der Ethnogenese unter besonderer Berücksichtigung der Bayern, Teil 2, Hrsgb. H. Friesinger – F. Daim, Wien, s. 9–87.
- TEJRAL, J. 1998: Die Grundprobleme der kaiserzeitlichen Fibelforschung im norddanubischen Raum. In: 100 Jahre Fibelformen nach Oscar Almgren. Int. Arbeitstagung 25.–28. Mai 1997 in Kleinmachnow, Land Brandenburg. Forsch. zur Arch. im Land Brandenburg 5, Wünsdorf, s. 387–398.
- TEJRAL, J. 1999: Archäologisch-kulturelle Entwicklung im norddanubischen Raum am Ende der Spät-kaiserzeit und am Anfang der Völkerwanderungszeit. In: L'Occident romain et l'Europe centrale au debut de l'époque des Grandes Migrations. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 13. Brno, s. 205–271.
- THOMAS, E. 1960: Studien zu den germanischen Kämmen der römischen Kaiserzeit. Arbeits- u. Forschungsber. Sächs. Bodendenkmalpf. 8, s. 54–215.
- VARSÍK, V. 2002a: Besiedlung in der älteren römischen Kaiserzeit am östlichen Rand von Bratislava. Slov. Arch. 50, s. 127–152.
- VARSÍK, V. 2002b: Rímske mince z Bratislavy-Trnávky. Slov. Num. 16, Nitra, s. 41–50.
- VARSÍK, V. 2003: Veľký Meder und Bratislava-Trnávka: zwei germanische Siedlungen im Vorfeld des pannonischen Limes (Befunde und Chronologie: eine Übersicht). In: Stadt und Landschaft in der Antike. Anodos – Suppl. 3, Trnava, s. 153–196.

Die Fundkomplexe von germanischen Siedlungen der Südwestslowakei mit Münzen aus der zweiten Hälfte des 3. Jahrhunderts

BRATISLAVA-TRNÁVKA, „ZADNÉ“, OBJEKT 44

VLADIMÍR VARSÍK

Die Fundstelle „Zadné“ gehört zu einer Agglomeration von größeren und kleineren germanischen Siedlungen, die sich am Ostrand von Bratislava erstrecken. Einzelne Siedlungen erfasste man im Laufe des Aufbaus von der Autobahn D-61 in den Jahren 1996

–2000 (Varsik 2003, 156-159). Die ebene Landschaft ist heutzutage durch mäanderartige Depressionen durchfurcht – ehemalige Arme vom Flusssystem der Kleindonau. Auf beiden Seiten von einem dieser Arme erstreckten sich kettenartig quadische Siedlungen (Abb. 1: 1). In der Luftlinie ist dieses Gebiet nur 8 km vom Hauptstrom der Donau entfernt und das nächstliegende pannonische Kastell ist Gerulata.

Die kaiserzeitliche Fundstelle im Flur „Zadné“ (Abb. 1: 1,1) repräsentiert eine Besiedlung mit zwei Phasen getrennt voneinander durch einen deutlichen Hiatus. Unsere Kenntnis stützt sich jedoch nur auf eine teilweise Abdeckung von einer wesentlich größeren Siedlung. Die ältere Phase füllt beinahe das ganze 2. Jahrhundert aus und deren Ausklingen fällt in die Zeit der Markomannenkriege (Varsik 2002a). Aus dieser Periode stammt ein kleiner Hortfund von 13 römischen Denaren mit der spätesten Prägung von Marc Aurel aus dem Jahre 170 (Varsik 2002b, 43-45). Nach dem unbesiedelten Hiatus kehrt das Leben in unsere Siedlung erst in der zweiten Hälfte oder dem letzten Drittel des 3. Jahrhunderts zurück und dauert bis zur zweiten Hälfte des 4. Jahrhunderts (Stufen C2-C3 – Abb. 1: 2). Der Fundkomplex aus dem Objekt 44 gehört in die jüngere Siedlungsphase in „Zadné“.

Objekt 44 (Abb. 2: 1) repräsentiert eine flächenweise ausgedehnte, doch nur sanfte Eintiefung von unregelmäßiger Form. Ähnliche Objekte werden gewöhnlich als Lehmexploitationsgruben interpretiert. Die Münze aus der Füllung des Objekts 44 hat E. Kolníková als eine Prägung von Kaiser Tacitus bestimmt, der bloß einige Monate an der Jahreswende 275-276 regiert hatte (Hunka – Kolníková 2001, 91). Weitere Kleinfunde aus dem Objekt tragen ebenfalls zu einer näheren Datierung des Befundes bei. Es sind vor allem vier Bronzefibeln mit festem Nadelhalter der Gruppe Almgren VI, 2 (Abb. 2: 3-6). Sie gehören zu einem und demselben Typ mit spitzigem Fuß, der bereits vor der Hälfte des 3. Jahrhunderts auftaucht und bis zur ersten Hälfte des 4. Jahrhunderts getragen wurde. Ein seltener Fund ist der Bronzering mit dreifachen plastischen Knoten (Abb. 3: 8). Diese ursprünglich latènezeitliche Form des Armrings taucht erneut in der späten bis ausgehenden römischen Kaiserzeit auf. Neben Nagelfragmenten und einigen Messern erwecken die Aufmerksamkeit eine zylindrische Perle aus dunkelblauem Glas (Abb. 2: 7), zwei Eisenschlüssel (Abb. 3: 10–11), ein kompletter (Abb. 3: 18) und einige Platten von einem weiteren Dreilagenkamm mit hogenförmigem Griff, Fragment von einem rechteckigen Blechbeschlag (Abb. 3: 12), eine ovale Eisenschnalle (Abb. 2: 9), eine Gruppe von vier Knochenahlen, drei konische Tongewichte und ein ganzer Satz von zehn tönernen Spinnwirteln (Abb. 3: 1–9), Fragment von einem Mahlstein u. a.

Die Füllung des Objektes 44 in Bratislava-Trnávka enthielt insgesamt 2695 keramische Fragmente, 2533 davon repräsentierten die quadische Heimproduktion und 162 Bruchstücke gehörten zu importierten Gefäßen.

Als Folge der Besiedlung der Fundstelle auch im 2. Jahrhundert gelangten in die Objektfüllung als Intrusion auch ältere Keramikfragmente (Terra Sigillata und wohl auch einige Krüge – Abb. 4: 5–7). Zwei typologisch unbestimmbare Bruchstücke von ziegelroter Farbe waren glasiert und sie gehören höchstwahrscheinlich an die Wende des 3. Jahrhunderts oder später hin. Drei Fragmente von grauen Ringschüsseln (Abb. 4: 2–4) gehören zu einer niedrigeren Variante mit stark geknicktem Körper am unteren Ring. Zu der Keramik importiert erst in der späten römischen Kaiserzeit gehört auch ein grauer Faltenbecher (Abb. 4: 1) und ein Randfragment des Flachrandkruges (Abb. 4: 13).

Die quadische Keramik bestand aus scheibengedrehten und handgeformten Gefäßen. Die Ware von der Scheibe repräsentiert 2,26 % von der Gesamtzahl der germanischen

Keramik und es geht leider um nicht rekonstruierbare Formen (Abb. 4: 8–11). Schon längst hat sich die Meinung etabliert, dass die heimische scheidgedrehte Ware nördlich der Mitteldonau erst seit der Stufe C2 der späten römischen Kaiserzeit erscheint (Peškař 1988, 128–130; Tejral 1985, 112, 114, 118). In dieser Hinsicht erweist sich auch die Fundsituation in einigen großen Siedlungen der Südwestslowakei bemerkenswert (z. B. Branč oder Veľký Meder), wo die germanische Drehscheibenware in zahlreichen Grubenhäusern, datiert durch die severische Terra Sigillata in die Stufe C1, völlig fehlt. Es scheint also, dass die Gruppe von Objekten mit Terra Sigillata und diejenige mit germanischer scheidgedrehter Keramik zwei einander abwechselnde Horizonte der späten römischen Kaiserzeit repräsentieren. Die Produktion der heimischen Drehscheibenware blühte jedoch erst im folgenden 4. Jahrhundert auf.

Die quadrische handgeformte Keramik kann in zwei Gruppen aufgeteilt werden: Tafelgeschirr (Abb. 4: 14–20, 5: 1–11) und Küchengeschirr (Abb. 5: 12–17, 6: 1–9). Zum Tafelgeschirr gehörten Tassen und Trinkschalen, Flachschüsseln sowie tiefere terrinen- oder vasenartige Formen. Unter den Tassen fällt eine Gruppe von kleineren Gefäßen auf, die mit plastischem Dekor von Rillen, Furchen und vertikalen Knubben verziert sind (Abb. 4: 15–16, 18, 20). Nach einem rekonstruierbaren Exemplar kann man bei ihnen einen Fußansatz annehmen (Abb. 4: 20). Eine Analogie repräsentiert die Urne aus dem Grab 22 von Ivanka pri Dunaji mit einer Fibel mit spitzigen Fuß (Kraskovská 1965, tab. IV: 21). Die Ornamentik von weiteren Tassen aus Trnávka entspricht ebenfalls dem Geist der jüngeren römischen Kaiserzeit. Zum Beispiel das Motiv von geritzten Linien ausgefüllten Dreiecken (Abb. 5: 3) auf den Gefäßen aus dem Grab 30 von Bešeňov (Kolník 1961, 227, Tab. V: 30d3) und dem Grab 191 von Očkov (Kolník 1965, Abb. 8: 11) erscheint in Begleitung von Fibeln aus dem 3. oder der ersten Hälfte des 4. Jahrhunderts. In die Schlussphase der Stufe C1 oder eher in die Stufe C2 gehört die Keramikkollektion aus einer Siedlungsgrube in Červeník (Kolník 1963, Abb. 2: 5). Das Motiv von vertikalen Furchen auf einem weiteren Napf aus Trnávka (Abb. 4: 18) wird gewöhnlich mit plastischen Buckeln kombiniert (z. B. Dunajská Streda oder Ivanka pri Dunaji). Es ist eine charakteristische Äußerung von heimischem Töpferstil, den J. Tejral nach dem Gräberfeld in Dolné Lovčice (Tejral 1975, 10–14) benannt hatte und dessen Höhepunkt in die Zeit um die Hälfte des 3. Jahrhunderts fällt. Aus ähnlichen Traditionen wächst auch das Motiv von breiten Kanneluren aus (Abb. 4: 19–20), dessen Vorkommen auf Siedlungs- sowie Grabkeramik tief bis ins 4. Jahrhundert verfolgbar ist (z. B. Drösing: Pollak 1980, 21–22, Taf. 10: 10). Vertikale plastische Knubben appliziert am Bauch des letzten Bechers aus Trnávka (Abb. 4: 16) finden wir wieder in der Ornamentik der Urnen aus Ivanka pri Dunaji (Grab 26: Kraskovská 1965, Abb. V: 1).

Im Küchengeschirr aus dem Objekt 44 von Bratislava-Trnávka sind vor allem Schüsseln und Töpfe vertreten. Einfache einteilige tiefere oder flachere Schüsseln mit sanft abgerundetem Körper und eingezogenem Rand (Abb. 5: 12, 14) kann man wegen der ausbleibenden Verzierung im Rahmen der römischen Kaiserzeit nicht datieren. Anders ist es im Fall der konischen Schüsseln mit schräg abgesetztem Rand (Abb. 5: 15–17). Vor allem im benachbarten Mähren werden sie für einen charakteristischen Vertreter der Siedlungskeramik vom sog. Zlechover Horizont gehalten, der die Zeitspanne zwischen der ausgehenden römischen Kaiserzeit und der beginnenden Völkerwanderungszeit ausfüllt (Stufe C3/D1 – Tejral 1990, 20, Abb. 5: 5–7, 7: 2). Es scheint aber, dass die Anfänge des Vorkommens von diesem Schüsseltyp östlich der Kleinkarpaten in eine frühere Periode verscho-

ben werden sollten, u. z. vor die Hälfte des 4. Jahrhunderts, wenn nicht noch früher. Unter den Töpfen (Abb. 6: 1–5, 7–9) dominieren die eiförmigen Exemplare. Der Rand ist manchmal mit Fingern getupft (Abb. 6: 5). Die Verzierung beschränkt sich auf keilförmige Einstiche (Abb. 6: 1) oder eingepresste runde Grübchen (Abb. 6: 2, 4–5, 7–8). Dieses Motiv kommt auf den Töpfen bis zum Ende der römischen Kaiserzeit vor.

Die chronologisch maßgeblichen Gegenstände im reichen Fundkomplex aus dem Objekt 44 von Bratislava-Trnávka repräsentieren die Typen, die vor allem in der zweiten Hälfte bzw. zum Schluss des 3. Jahrhunderts und im nachfolgenden 4. Jahrhundert vorkommen. Es sind Kleinfunde (Fibeln, Bronzering mit plastischen Knoten) als auch Keramik (flache Ringschüsseln mit geknicktem Körper, glasierte Keramik und germanische scheibengedrehte Ware). Unter den quadischen handgeformten Gefäßen sind zwei Tendenzen ersichtlich. Die erste äußert sich auf feinerem Tafelgeschirr verziert durch Ornamentalmotive mit Wurzeln in älteren Traditionen. Das zahlreiche Vorkommen von dieser Keramik unterscheidet unseren Befund vom Keramikinhalt des sog. Zlechover Horizontes. Es ist ersichtlich beim Vergleich der Töpferproduktion aus dem Objekt 44 von Bratislava-Trnávka mit nicht sehr entfernter spätrömischer Siedlung von Bratislava-Dúbravka, wo ähnlich verziertes Tafelgeschirr bis auf einige Ausnahmen fehlt (Elschek 2004, Abb. 2–9). Andererseits, das Küchengeschirr, vor allem Töpfe und Schüsseln mit horizontal oder schräg abgesetztem Rand äußern die Tendenz, die im Siedlungshorizont der Wende von der römischen Kaiserzeit zur Völkerwanderungszeit mündet. Das Inventar aus dem Objekt 44 repräsentiert den Fundinhalt von den spätrömischen Stufen C2 und C3. Die Münze von Tacitus geprägt zwischen den Jahren 275 – 276 bietet eine Datierung *post quem*. Bei der Zeitbestimmung der Verödung und Zuschüttung des Objekts 44 kann man über das ganze 4. Jahrhundert nachdenken, auch seine zweite Hälfte darf nicht ausgeschlossen werden.

PhDr. Vladimír Varsík, CSc., Archeologický ústav SAV, Akademická 2, 949 01 Nitra,
vladimir.varsik@savba.sk